

Ehhez azonban az kell, hogy tisztelettel adózva korunk írói és politikusai faluemelő törekvéseinek, közülünk nevelők közül is minél szélesebb rétegeket megragadjon a falunevelés problémája, ami viszont csak akkor lesz állandó lendületben tartó erővé és ezzel azt hangsúlyozzuk mégegyszer, amivel mondanivalóinkat elindítottuk, ha a gyökérvizsgálás, a falunevelés fogalmának kérdésén keresztül születik meg bennünk.

Újszászy Kálmán.

Humanizmus és nacionalizmus.

Neveléstügyünknek sokat hangoztatott alapkövetelménye az iskola és az élet belső kapcsolata. A „non scholae sed vitae“ elv praktikus megvalósíthatása a nemzeti tárgyaknál (anyanyelv, történelem, földrajz), a modern nyelveknél és a reáliáknál (számtan, fizika, kémia, természetrajz) mindenki számára kézenfekvő. A klasszikus nyelveket illetőleg azonban gyakran hallunk aggodalmakat: Mi szüksége van a XX. század gyakorlati beállítottságú emberének a görög—latin kultúrának nyelvi megértésen alapuló ismeretére? Miben tud az antik művelődés eszmei tartalma feleletet adni az elmechanizált és agyonorganizált modern ember politikai, szociális vagy etikai problémáira.

A klasszikus és modern műveltség szerves összefüggésére már számos kiváló tudósunk rámutatott. Felhívták a figyelmet arra is, hogy az ókori nagy gondolkozók (Sokrates, Plato, Aristoteles, Sophokles, Tacitus, Seneca) a szellemi élet minden területen éreztették inspiráló, irányító hatásukat.

Ennek az életközelségi elvnek, vagyis az ó- és ujkori műveltség belső összefüggésének beszédes megnyilvánulását tapasztalhattuk a történelem folyamán a németiségnek a klasszikus kultúra felé való odafordulásában. Ez volt a reneszánsz, majd néhány századdal később Goethe és Humboldt humanizmusa. Mindkét ókori orientáció nagy jelentőségű volt a germán kultúra fejlődésében. Új szempontokat hozott a „Sturm und Drang“ forrongásába és bizonyos jólékony internacionális átértékelést hajtott végre az erősen nacionalista német irodalom etikai és esztétikai vonatkozásaiban. Mindkét szellemi mozgalomnak célkitűzése azonban megmaradt a tudományos tárgyilagosság és a józan kultúrpolitikának jólbevált és a történeti fejlődés által szentesített határai közt. Törekedett ugyan arra, hogy pl. az ókori történelmet szerves kapcsolatba hozza a germánosság őstörténetével.¹⁾ Érezhető volt az irodalomban is a klasszikus hatás: Goethe, Schiller drámáiban és balladáiban, Herder történetfilozófiai elmélkedéseiben, Lessing irodalomtörténeti megállapításaiban. Így Hellas és Róma öröksége újra jogaiba lépett.

A német példa tehát igazolja, hogy a humanizmus ma sem valami sztatikus energiatömeg, hanem aktív jellegű hatóerő. A humanizmus másik tartalmi meghatározóját, vagyis a szellemi egyetemességre és kulturális totalitásra törekvő irányzatot azonban a jelenlegi német tudománypolitika vezetői új megvilágításban értelmezik. Goetheék és Humboldték

¹⁾ V. ö. Norden: Die germanische Urgeschichte in Tacitus Germanien.

humanizmusát ugyanis a mai Németországban egy újabb és a humanizmus lényegét sok tekintetben módosító áramlat követte, amely a tudományos irodalomnak, elsősorban a pedagógiának és a klasszika-filológiának szellemi arculatát a nacionalizmus jegyében átformálta. A Harmadik Birodalom ugyanis az életközelségi elvet *hangsúlyozva* a másik végletes szemléletmód felé közeledik. A filológiának tisztán tudományos, eszmei célkitűzéseit revízió alá vonva beállította azt a faji totalitás gondolatának előmozdító tényezői közé.

Ennek a *harmadik humanizmusnak* gyökerei egy multszázadi költőnek, Georgének, új emberideáljához nyúlnak vissza, s legvilágosabb eredménye az antikvitás szemléletének bevonása a faji ideológia megalapozásába. George életkereső és elméletellenes állásfoglalása segített összehordani a legújabb (módosított) humanizmus szellemi építőköveit. George költészetének végső rugói a görög *paideia-eszményhez*, a nevelő, emberformáló akarathoz nyúlnak vissza. A századforduló előtt ez a költői kör készítette elő a harmadik humanizmust, amelyből a hitlerizmus államszemlélete, irodalma és pedagógiája az elvi megalapozást merítette. S így ma a helyzet Németországban az, hogy a szellemi tudományok — köztük a filológia is — ha jövőjét biztosítani és létjogosultságát igazolni akarja, el kell fogadnia az állami felsőbbbségtől szentesített ideált és a német nemzeti, sőt politikai célok szolgálatába kell állnia. A nemzetiszocializmus tudomány szemlélete a klasszikus stúdiumokban is elsősorban a faji öntudat, a katonás szellem megalapozóját látja.

A humanizmus azonban belső tartalmát és külső formai jegyeit tekintve magában foglalja a szellem és élet egész területét. A Népszövetség Nemzetközi Szellemi Együttműködési Intézetének Állandó Irodalmi és Művészeti Bizottsága Budapesten 1936. jún. 8—11-ig összejevetelt tartott, amelynek tárgyát a humanizmus lényegének történeti, esztétikai és etikai meghatározása alkotta. A legauthenticusabb szakemberek tettek itt tanúságot a humanizmusnak ma is élő, sőt éltető erejéről. Gróf Teleki Pál ezt személyiségünk kiegyensúlyozottságában, J. Piaget a lelki-szemleli harmóniában, J. Estelrich az egyéni minőség elsődlegességében látta meg.

E sorok írójának alkalmá volt betekinteni a német középiskolák számára készült tantervjavaslatba, amely a latin-görög tanulmányokat egy főleg nacionalista érték mérő alapján engedni csak be a gimnáziumokba. A nemzetiszocialista nevelésügynek egyik elmélkedője Sachse, készített ugyanis egy részletes tervezetet a jelenlegi klasszikus oktatás rendezésére. S ebben sorra veszi a német gimnáziumban szóbajöhető latin-görög szerzőket. Dicséretesen gyakorlati szempontból választja meg az olvasandó történetírókat, költőket, szónokokat és színműírókat, — de mindezek szigorú nacionalista szűrőn keresztül juthatnak csak be a német diákság padjaira. Szinte kizárólag csak azok a történetírók kapnak helyet a tantervben, akik a németiség őstörténetével foglalkoznak. Tehát elsősorban Caesar és Tacitus. De az ő műveik tárgyalásakor is a tanterv a *Germanentum* ismertetését tartja szem előtt. Az általános *emberi, kulturális* szempontok germanocentrikus álláspontnak

rendeltetnek alá. A költők közül épenúgy, mint a görög történetírók közül, csak azok kaptak helyet a hivatalos tantervben, akik hozzá tudnak járulni a népi öntudat, a faji egységérzet, a katonás szellem, a feltétlen pártfegyelem kialakításához, vagyis a jövődö nemzetiszocialista ifjúság lelki egységesítéséhez. Vitathatatlan tény, hogy ezeknek a klasszikus tanulmányoknak *szoros kapcsolatban* kell állniok a *nemzet praktikus célkitűzéseivel*. Tehát elismerésreméltó szempontok vezetnek a német kultuskormányt, amikor az ókori nagy alkotásokat is beleállítják a *nemzeti regenerálás folyamatába*. Szükséges is, hogy a klasszikusok ne csak nyelvtani példatárt jelentsenek a diák számára; *egy eszköz*, amelyen a nyelvtan komplikált szabályait begyakorolhatja, hanem *szellemi gyarapodást*, eszmei tartalmat is várunk ezektől a szerzőktől. Mi csupán azt a humánuszemléletet tesszük szóvá, ami ebből a német felfogásból kiténik. Kétségtelen ugyanis, hogy a gyermeki léleknek egyéb összetevő vonásai is vannak, mint a katonás fegyelem, az erős akarat és feltétlen engedelmség. Egy pedagógiai irányzat sem hagyhatja számításon kívül, hogy az emberi egyéniségnek fontos tényezője — az akarat mellett — az értelem és érzelem is.

A mai német kultúrpolitika tehát a humanizmust is új praktikus formában értékeli. Ő az igazi humanitást nem a Perikles-korabeli görögöknél vagy Augustus irodalmi aranykorában keresi, hanem visszamegy Pindarosnak faji öntudatot lehelő győzelmi himnuszaihoz. Róma is csak addig érdekli a ma németiségét, amíg ott a köztársaság *katonás* szellemét és az itáliai parasztság *faji* elkülönültségét fel nem váltotta a keleti, internacionális hellénizmus beszívargása.

Főképp figyelemreméltó azonban a német kultuskörök álláspontja a görög tragédiával szemben. Aischylos és Sophokles a legteljesebb polgárjogot élvezik a birodalomban. Az ő drámáikban ismeri fel ugyanis a németiség a saját faji mítoszának klasszikus előfutárát. Aischylos impozáns alkotása az Oresteia számukra az ősi puritán nemzeti öntudatnak és a militarista szellemnek leghatásosabb ébrentartója. Sophokles pedig, a maga főnségesen rideg, megrázó tragikumaiival a nemzeti nagy lelkiismeretvizsgálathoz és a tiszta fajiság megbecsüléséhez vezetnek el.

Etikai szempontból mindez nagy horderejű. Hiszen az antikvitással propedeutikai és formális okokon felül az etikai értékrendszer, eszmetartalom miatt foglalkozunk. Tehát a jelenre vonatkozó okulások valóban döntő pedagógiai jelentőségűek. Sachse tervezetében kifejti azt is, hogy ezeknek a tragédiáknak misztikus háttérét és gazdag esztétikai, irodalmi és didaktikai vonatkozásait nem Willamowitznak filologiai és esztétikai magyarázata, a „Vorrede zur griechischen Tragödie“ alapján kell ismertetni az iskolában, hanem Nietzsche művének „Geburt der Tragödie“-nek naturalista szempontjai szerint akarja ezeket a tanulókat elé állítani. Nietzsche értelmezésében pedig Oidipus a kolonosi ligetben nem az örök emberi magábaszállásnak jelképe, hanem az Übermenschnek, az ünnepelelt bayreuthi művésznek, Wagner Richardnak antik mása.

Ilyen kizárólagos következetességgel igyekeznek az antikvitás több dimenziójú kultúrértékeit a faji és politikai ideológia síkjába beleilleszteni. Amit ugyanis a német ifjúság az ókor gazdag eszmevilágából megismer, az elsősorban a vasfegyelmű, katonás egyéniséget, a *héroszt* állítja szeméi elé, s az antik szellem és személyiség *emberi* vonásai *ennek* kiegészítőivé válnak. A történetírók, epikusok, filozófusok mind ezt a feladatot teljesítik: A „Rassenseele“ öntudatos kibontakoztatását és a „Geist des echten Germanentums, Soldatentums“ felszítását.

Meg kell emlékeznünk végül arról is, hogy milyen irodalomszemléleti módosítást hajtott végre a jelenlegi filológia Németországban Plato politikai elveit illetőleg is. A nietzschei hagyományból táplálkozó mai humanizmusnak lényegadó principiuma ugyanis csak úgy lesz érthető számunkra, ha Plato tanainak újszerű beállításával is megismerkedünk. Platót az irodalom évszázadokig mint filozófust tartotta számon és értékelte. A németség azonban igyekszik benné a politikust és államférfit is meglátni és a Harmadik Birodalom újszerű állampolitikai berendezkedését Plato eszméiből származtatni, sőt igazolni. Így vezetnek el a nemzeti szocializmus történetfilozófiai gyökerei a görögséghez, elsősorban pedig „a roskadozó *polis* nagy restaurátorához“, Platóhoz. A Harmadik Birodalom sajátos államszemlélete Platonban az államtotalitás, a faji szupremáció elvének első hirdetőjét látja. Ennek az újszerű Plato-értelmezésnek szolgálatába állította W. Jaeger, volt berlini egyetemi tanár, katedrájának szellemi tekintélyét és kiterjedt irodalmi működését. Így tehát a mai német politikai és pedagógiai irodalomnak már nem sarkalatos principiuma az *egyén*, az individuum, aki a kultúrát eszközként használja fel a maga testi-lelki képességeinek kifejlesztésére. A 20-as évek forrongásai, a politikai és társadalmi átalakulások rányomták bélyegüket a német humanizmusra. Az ő eszményük ma már nem az öncélú *egyén*, hanem a *közösségbe* maradéktalanul beolvadó, magát a közösség szolgálatába ajánló kollektív lény. Az új humanista eszmény fókuszában tehát már nem a kalokagathia harmóniáját hordozó *egyén* áll, aki mint etikai individuum önállóan cselekszik és lelkivilágát tekintve független életet él (az isteni és természeti törvények határai között.) A mai német szociológiában végső értéként a *célközösség hasznos tagját* találjuk. Nevelési rendszerében tehát a transcendens értékeknek az egyéniségekben váltakozó és olyan széles skálát mutató megnyilvánulásait a közösségben fedezi fel.

S ennek a módosított humanum-ideálnak egyik legnépszerűbb és legnagyobb hatású hirdetője Jaeger volt. Ő a humanista nevelés individuális jellegét megszüntette; a nevelés legfőbb tárgyát és célját: a természetfeletti távlatok átélésére született *emberi egyéniséget* kivonta a Harmadik Birodalom pedagógiai rendszeréből, s helyébe állította a nemzetiszocialista világnézet kollektív állam- és társadalomszemléletének jobban megfelelő *politikai ember* ideálját. Megszüntette az *egyén öncélúságát* s ezt a közösség feltétlen primátusával és a faji sorsközösség eszméjével helyettesítette.

Ezeket a tanait Jaeger legutóbbi nagy neveléstudományi művében a Paideia-ban fejt ki. A szerző álláspontja abból a tényből vezethető le, hogy a német neveléspolitikája jelenleg a humánumot az iskolában és az irodalomban úgy hajlandó elismerni, ha az uralkodó államgondolatban feloldódik és az új-nemzeti törekvéseknek megfelelően alakítja ki már a gyermekekben a *szociológia*, a *nemzetiség*, a *fajiság* alapvető elvi fogalmait. Ha ezt a nemzetiszocialista embereszmény számára kialakított humanizmusértelmezést az objektív tudományos álláspont nem is fogja minden részletében igazolni, de a faji örök bázisára építő németiség most az antikvitás idők felett álló értékei közül ezt a szociológiai magyarázatot és megoldást tartja legalkalmasabbnak a nemzet regeneráló erőinek felfokozására és politikai célkitűzéseinek elérésére. Azonban, hogy milyen történeti és társadalmi áramlatok formálták ki ezt az ókori etikai és esztétikai értékrendszert, arra már Hány Ferenc is rámutatott.²⁾

Plato államfilozófiai fejlődésének egyes stádiumaiban valóban hajlik a kollektív ember- és nevelésezsmény felé. Ilyenkor az ősgörög nemesség, a Pindarostól és Sophokleستől magasztalt jellemarisztokraták az eszményképei, akiknek élete csupa áldozatos tevékenység a közösség oltárán. Ugyanez a közösségi gondolat él az ősi, itáliai latinságban, a köztársaság legionáriusaiban és konzulaiban. S ebben valóban örök időkre életformáló példaképtünk lesz az antikvitás. A történetbölcselek tanúsága szerint az ókori művelődés egy harmonikus értékösszesség. Ha ebből egy-egy részletet kiragadunk, egy *szerves egészet* bontunk meg, melynek kihatásait a nyomában fakadt kultúra is magán fogja hordozni.

Márpedig több német szakmunka Platon állampolitikai és történetfilozófiai gondolatait magyarázva hajlandó filozófusunkban *csak* a politikust, a diktatórikus uralom szentesítőjét felfedezni.³⁾

Vitathatatlan érdeme tehát a német kultúrpolitikának az a törekvése, hogy a humanista oktatást szervesen beállítsa a nemzet jelenlegi célkitűzéseit elősegítő tényezők közé. A klasszikus irodalom és művelődés szociális tanulságai még ma is sokban hozzá tudnak járulni az igazi népi értékek felfokozásához. Az emberi lélek sokrétű igénye azonban épúgy, mint a kultúra számos megnyilvánulási formája egyaránt megkívánják, hogy a klasszicizmus iránt való érdeklődésünk terjedjen ki a művelődéstörténet összes meghatározó jelenségére. A humanitás, vagyis a *homo testi-lelki* emancipáltsága természetesen magába foglalja a *közösségi* gondolatot is: a politikai felsőbbiség iránt való hódol-

²⁾ Magyar Középkola 1937, 221—2. Orsz. Középk. Tanáregy. Közlöny 1937, 185—92. V. ö. még Visy J. Szellem és Élet Szeged, 1940. I.

³⁾ Faragó László gyűjtötte össze az idevonatkozó műveket és nagy felkészültséggel magyarázta is a nemzeti szocializmusnak ezt a különleges álláspontját a klasszikus ókorral szemben. (A harmadik humanizmus és a Harmadik Birodalom, Bp. 1935.)

látot és a közösség tagjaival szemben való áldozatkész altruizmust. Azonban a *civitas* mellett helyet kell kapnia a *civis*-nek is. Az igazi klasszikus emberideál, a *kalokagathia* ugyanis nem alkalomszerűen kiragadott részletértékekben éri el kicsúcsosodását, hanem az egész antik szellemiségnek, a Virtus és Pietas-nak harmónikus átélésében és megvalósításában.

Visy József dr.

IRODALOM

Schütz Antal: Magyar életerő. (Korda r.t. Budapest, 1940. 153 old.)

A 19. század nemzetnevelési programját Széchenyi így fogalmazta meg: A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma. Ez a pedagógiai tétel bővül ki Schütz könyvében, amely ugyanis a „tudós emberfő” mellett a *magyar életerő* másik hordozójára, a ne nesen kemény jellemnek fontosságára mutat rá. — A mű — a szerkesztő tájékoztató jegyzete szerint — egy íjásági könyvsorozat első száma. Schütz utolsó három évi előadásából és cikkeiből állítja össze benne a nemzetnevelésnek és népi lelkiismeretvizsgáltnak vezérelveit. Így válik a könyv a sorozat tartalmi irányítójává és pedagógiai céljainak meghatározójává, melyben a szerző az erkölcsi nevelés elvi elmélyítését és gyakorlati illusztrálását adja az egyéni és társadalmi élet különböző területeiről. Mindkét esetben azonban a magyarság sorskérdéseinek reális adottságaiból indul ki. Kétségtelen ugyanis, hogy az etikai gondolkodás irányát a nemzeti sajátságok és hagyományok elhatározóan befolyásolják. Ezért fűzi a szerző elmékedéseit a nemzetnevelés nagy, egyetemes problémája köré.

Minden nemzetnevelésnek iránytszabó követelménye a jövőtformáló nemzeti közszellemnek, a helyes nemzeti önértetnek kialakítása és a nemzeti fetterőnek fel-fokozása. Ezért jelöli meg Schütz a *nemzetnevelőnek* legfontosabb feladataként a népi alapjelleg és nemzeti adottságok megnevesítését: Tevékenységének vezérszillaga az etikum legyen, vagyis azoknak az örök értékeknek szintézise, amelyeket a nemzet lelkében igyekszik meggyökereztetni. A földi javak és hatalmi érvényesülés szempontjai nem meríthetik ki a nemzet minden erőfeszítését és célját. A pusztá létfenntartási törekvések mellett nem mondhat le egy keresztény kultúrnép sem a mélyebb lelkiség, a természetfeletti eszménytisztelet és elvhűség magasabbrendű követelményeiről. A nemzeti erők ősforrását a nyersanyag, valuta és testi erő *mellett ezek* a metafizikai értékek jelentik.

A könyv a bízó, alkotó, verőfényes optimizmus hitvallása. A magyarság mai helyzete és a jövő nemzeti feladatai egy egészséges nép őserőit kívánják meg. Schütz mindezt fel is fedezi nemzeti egyéniségünkben. A lemondó sötétlátás nem állandó vonása a magyar lelkületnek, sőt ezt éppen a bizakodó, építő, éltető lendület jellemzi. Ennek bizonyítéka ezeréves fennállásunk és a magyarságnak kivételes asszimiláló ereje. Rámutat egyben a szerző arra is, hogy etikai adottságokban és pszichológiai készségekben a magyar faji élettőke mindig kivételesen gazdagnak bizonyult. — Jólleső ilyen reménykedő hangú beállításban látni a jövő eshetőségeit;